

ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ СІБСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ, ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА

Проаналізовано категорію «власний капітал», розглянуто складові власного капіталу. Визначено основні зніми стосовно рахунків 4 класу. Плану рахунків Досліджено структуру власного капіталу сільськогосподарських підприємств .

Постановка проблеми. Фінансові ресурси господарюючого суб'єкта – це кошти, що є у його розпорядженні. Фінансові ресурси використовуються на розвиток виробництва, невиробничої сфери, споживання, а також можуть залишатися у резерві. Фінансові ресурси, що використовуються на розвиток виробничо-торгового процесу, – це капітал у грошовій формі.

Капітал протягом багатьох століть залишається однією із найбільш складних і неоднозначних економічних категорій.

Значення власного капіталу для підприємств будь-якої форми власності та організаційно-правової форми, надзвичайно велике, оскільки він виступає основою функціонування будь-якого підприємства. Капітал є запорукою фінансової стійкості і стабільності розвитку кожного суб'єкта господарювання. На сьогоднішній день існує ряд проблем, пов'язаних з визначенням самого поняття „власний капітал”, формуванням його ефективної структури та визначенням оптимального значення питомої ваги власного капіталу в загальному капіталі підприємства.

Невпинний перехід нашої країни до ринкової економіки, розширення т ринкового середовища у всіх сферах, цілком закономірно викликає необхідність здійснювати реформування аграрного сектора. Одним із напрямків перетворень в аграрному секторі країни є впровадження

економічних відносин на основі приватної власності на землю та отримання селянами земельних і майнових паїв у процесі реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств. Тому на сучасному етапі реорганізації аграрних підприємств і в подальшому важливе значення мають вдосконалення теоретичних підходів до трактування та класифікації власного капіталу аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми обліку й аналізу формування та змін власного капіталу завжди були в центрі уваги економістів. Ці проблеми досліджуються в працях провідних іноземних та вітчизняних вчених-економістів. Серед науковців немає єдності щодо визначення поняття «власний капітал». В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” надається визначення: власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов’язань.[10]

Вказане тлумачення власного капіталу є найпоширенішим і його дотримуються А.Н. Азріліян [3], Ф.Ф. Бутинець [4], Л.А. Бернстайн [2], Р.Л. Хом’як, В.М. Пархоменко, М.С. Пушкар, О.В. Соловйова, Е.С. Хендріксен, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Голов, М.С. Палій, В.В. Сопко та інші автори. Проте у працях цих учених не склалося єдиної думки щодо природи поняття “власний капітал”, особливо – у обліковому аспекті

Дослідженнями проблем обліку та аналізу формування і змін власного капіталу займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені та науковці, як: Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, О. О. Канцуров, Г. Г. Кірейцев, В. В. Ковальов, М. І. Кутер, Г. В. Нашкерська, В. Д. Новодворський, В. Ф. Палій, О. І. Пилипенко, І. Р. Поліщук, М. С. Пушкар, Я. В. Соколов, В. В. Сопко, В. Г. Швець та ін.

У розробку теоретичних і методичних проблем відносин власності зокрема трансформації власності та реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств значний внесок зробили українські вчені-економісти В.Я.Амбросов, М.Я.Дем’яненко, С.І.Дем’яненко, М.Й.Малік, О.М.Онищенко, В.В.Юрчишин.

Мета

роботи. Метою даної статті є узагальнення теоретичних засад визнання власного капіталу підприємства а також, конкретизація економічної категорії “власний капітал” до реалій та перспектив реформування обліку в аграрних підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання

Викладення основного

матеріалу . Власний капітал - це сумарна вартість засобів підприємства, які на правах власності використовуються ним для формування його активів. Активи, сформовані за рахунок інвестованого в них власного капіталу, є чистими активами підприємства. Відповідно до змін внесених Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій назва рахунку 40 матиме таку редакцію: «Зареєстрований (пайовий) капітал». Зареєстрований капітал – це капітал сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у державному реєстрі господарюючих одиниць. "Рахунок 40 "Зареєстрований (пайовий) капітал" призначено для обліку та узагальнення інформації про стан і рух статутного й іншого зареєстрованого капіталу, пайового капіталу підприємства відповідно до законодавства і установчих документів, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу. За кредитом рахунку 40

"Зареєстрований (пайовий) капітал" відображається збільшення зареєстрованого і пайового капіталу, а також надходження внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу, за дебетом - його зменшення (вилучення). Рахунок 40

"Зареєстрований (пайовий) капітал" має такі субрахунки: 401

"Статутний капітал" 402

"Пайовий капітал» 403

"Інший зареєстрований капітал" 404

"Внески до незареєстрованого статутного капіталу" На

субрахунку 401 "Статутний капітал" відображається

статутний капітал господарських товариств, державних і комунальних підприємств.

На субрахунку 402 "Пайовий капітал" відображається і узагальнюється інформація про суми пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами. Пайовий капітал - це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для провадження його господарсько-фінансової діяльності. Колективні сільськогосподарські підприємства (КСП) на субрахунку 402 "Пайовий капітал" обліковують частину вартості майна, яка була розпайована між його членами, частину вартості майна, яка не була розпайована між його членами, а також зростання (зменшення) вартості майна протягом діяльності підприємства.

На субрахунку 403 "Інший зареєстрований капітал" відображається зареєстрований капітал інших підприємств, зокрема приватних підприємств, формування якого передбачено в установчих документах.

На субрахунку 404 "Внески до незареєстрованого статутного капіталу" відображаються внески, які надходять для формування статутного капіталу, зокрема акціонерного товариства, після його оголошення і до реєстрації відповідних змін до установчих документів.

Також змін зазнав рахунок 41, який тепер має таку редакцію: "Капітал у дооцінках".

Рахунок 41 "Капітал у дооцінках" призначено для обліку і узагальнення інформації про дооцінки (уцінки) необоротних активів і фінансових інструментів, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу і розкриваються у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід). Залишок на цьому рахунку зменшується у разі уцінки та вибуття зазначених активів, зменшення їх корисності тощо.

Рахунок 41 "Капітал у дооцінках" має такі субрахунки:

411 "Дооцінка (уцінка) основних засобів"

412 "Дооцінка (уцінка) нематеріальних активів"

413 "Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів"

414 "Інший капітал у дооцінках"

Додатковий капітал (не реєстрований) – це додатково вкладений капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток. Додатковий капітал можна використовувати на покриття балансових збитків (за умови, що для цього використані всі інші джерела); на збільшення статутного капіталу; на покриття різниці між фактичною собівартістю вилученого капіталу, який анулюють, та його номіналом.

Функції статутного і додаткового капіталів різні. Статутний капітал – це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від Додаткового капіталу Статутний капітал забезпечує регулювання відносин власності та управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму. Статутний капітал – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. [1]

Резервний капітал - це так називане запасне фінансове джерело, що створюється як гарантія безперебійної роботи підприємства і дотримання інтересів третіх осіб. Наявність такого фінансового джерела додає останнім впевненість у погашенні підприємством своїх зобов'язань. Чим більше резервний капітал, тим більша сума збитків може бути компенсована і тим більшу можливість маневру одержує керівництво підприємства при подоланні збитків.

Утворення резервного капіталу може носити обов'язковий і добровільний характер. У першому випадку він створюється відповідно до законодавства України, а в другому - відповідно до порядку, встановленому в установчих документах підприємства, чи з його обліковою політикою.

Резервний капітал створюється для покриття збитків підприємства, а

також для збільшення статутного капіталу, погашення заборгованості у разі ліквідації товариства тощо.

Інформація про величину резервного капіталу в балансі підприємства має надзвичайне значення для зовнішніх користувачів бухгалтерської звітності, що розглядають резервний капітал, як запас фінансової міцності підприємства. Недостатня величина резервного капіталу свідчить або про недостатність прибутку, або про використання резервного капіталу на покриття збитків.

Резервний капітал призначений для покриття непередбачених витрат, збитків на сплату боргів підприємства в разі припинення його діяльності. Залишки невикористаних коштів резервного капіталу переносяться на наступний звітний період. [9]

Нерозподілений прибуток – це залишок одержаного підприємством прибутку, не витраченого за відповідними напрямками на дату складання звіту.

Нерозподілений прибуток включається до власного капіталу підприємства, тим самим збільшуючи його. Непокриті збитки зменшують власний капітал.

Крім того, існує поняття «використання прибутку». Це частина нерозподіленого прибутку, спрямована на цілі, вказані документами підприємства (статутом, розпорядженнями, наказами, протоколами).

Неоплачений капітал – це сума заборгованості власників (акціонерів, учасників) господарських товариств будь-якого типу за внесками до статутного капіталу. Ця сума вираховується при визначенні підсумку власного капіталу; її динаміка характеризує покриття статутного капіталу підприємства реальними фінансовими ресурсами, які надійшли від власників. Вилучений капітал – це елемент власного капіталу, який наявний у разі зменшення господарськими товариствами своїх статутних капіталів і є собівартістю акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Сума вилученого капіталу підлягає вирахуванню під час визначення підсумку власного

капіталу. [8]

В сучасних умовах господарювання в сільському господарстві, що представлене господарствами різних форм власності та господарювання (приватні підприємства, товариства з обмеженою відповідальністю, публічні та приватні акціонерні товариства) та фермерськими господарствами важливе значення для їх успішного функціонування є достовірна інформація щодо виробничих процесів, доходів та витрат тощо. Таку інформацію може надати бухгалтерський облік.

Сільськогосподарські

підприємства мають в своєму розпорядженні різноманітні активи, як власні так і орендовані, що потребують ефективного використання, обліку та забезпечення їх збереження. Зобов'язання підприємств щодо виплат працівникам, фондам, бюджету, різним організаціям підлягають контролю за їх своєчасним погашенням. Отримані фінансові результати — прибутки чи збитки, — визначаються за даними рахунків бухгалтерського обліку і повинні реально відображати результати діяльності підприємства.

Великий спектр організаційно-правових форм підприємств, де спостерігаються відмінності у відносинах власності, регулюванні майнових питань, зумовлює особливості обліку власного капіталу та відображення цієї інформації у фінансовій звітності. Розкриття цих особливостей та методичне забезпечення обліку власного капіталу в підприємствах сприятиме підвищенню повноти та достовірності інформації про їх фінансово-майновий стан у фінансовій звітності, що дозволить користувачам звітності приймати обґрунтовані та виважені управлінські рішення. Тому на сучасному етапі діяльності підприємств виняткове значення мають вдосконалення методики обліку формування відносин власності та власного капіталу.

Розглядаючи економічну сутність потрібно відмітити найважливіші функції капіталу які полягають у наступному:

- довгострокового фінансування — перебуває у розпорядженні підприємства необмежено довго;
- самостійності і влади

— розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників;

- фінансування ризику

— власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори; - розподілу доходів і активів — частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна у разі ліквідації підприємства;

- відповідальності і захисту прав

кредиторів — забезпечення вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників. [7] Одним з важливих факторів, що забезпечують становлення та розвиток діяльності підприємства, є грамотне управління його власним капіталом. Раціональне формування та використання власного капіталу підприємства вимагає постійного відстеження змін у його розмірі та структурі. Це здійснюється шляхом ретельного ведення бухгалтерського обліку господарських операцій, пов'язаних зі змінами у розмірі та складі власного капіталу, і відображення відповідних даних в основних формах фінансової звітності підприємства – у першому розділі пасиву балансу (форма №1 фінансової звітності), а також у звіті про власний капітал (форма №4 фінансової звітності).

Складність управління власним капіталом полягає в тому, що в процесі поточної діяльності відбуваються безперервні зміни, пов'язані зі збільшенням або зменшенням як його загальної величини, так і його окремих складових. Основними критеріями оптимізації структури капіталу виступають: прийнятний рівень доходності і ризику в діяльності підприємства; мінімізація середньозваженої вартості капіталу підприємства; максимізація ринкової вартості підприємства. Кожне підприємство повинно самостійно обирати критерії оптимізації структури капіталу.

Раціональне формування та використання власного капіталу підприємства вимагає постійного відстеження змін у його розмірі та структурі. Це здійснюється шляхом ретельного ведення бухгалтерського обліку господарських операцій, пов'язаних зі змінами у розмірі та складі

власного капіталу, і відображення відповідних даних в основних формах фінансовій звітності підприємства.

Складність управління власним капіталом полягає в тому, що в процесі поточної діяльності відбуваються безперервні зміни, пов'язані зі збільшенням або зменшенням як його загальної величини, так і його окремих складових. Основними критеріями оптимізації структури капіталу виступають: прийнятний рівень доходності і ризику в діяльності підприємства; мінімізація середньозваженої вартості капіталу підприємства; максимізація ринкової вартості підприємства. Кожне підприємство повинно самостійно обирати критерії оптимізації структури капіталу.

У зарубіжній практиці капітал розглядається як інвестування засобів в компанії підприємства які належать власникам а не довгостроковим або короткостроковим кредиторам Важливою проблемою є визначення величини й темпів накопичення власного капіталу.

У США і Японії акціонерний і партнерський капітал відображається в межах фактично оплаченого в зв'язку з тим що стаття заборгованості акціонерів засновників відсутня. За недостатньої оплати акцій умовні зобов'язання по зібраних грошових коштах що виникли розкриваються в поясненнях.

Внаслідок аграрної реформи в Україні сформовані сільсько-господарські підприємства з різними організаційно-правовими формами господарювання засновані на приватній власності:

- приватні підприємства;
- акціонерні товариства;
- товариства з обмеженою відповідальністю;
- селянські фермерські господарства тощо.

Для фінансових керівників однією з найскладніших проблем є питання структури власного капіталу. Структура власного капіталу аграрних

підприємств залежить від організаційно-правових форм господарювання і форм власності. Розглянемо структуру власного капіталу деяких аграрних підприємств Сумської області за 2012 рік. (табл.1)

Таблиця 2.

Структура власного капіталу аграрних підприємств

Сумської області, %

Елемент и власного капіталу	ДНСП «Вирівськ е»	ФГ «Колос»		ТДВ «Маяк»			
		2011	2012	2011	2012	2011	2012
Статунний капітал	74,3	66,6	8,5	5,8	4,2	3,4	
Пайовий капітал	-	-	-	-	-	-	
Резервний капітал	4,5	4,1	1,1	0,8	1,1	0,9	
Додатковий вкладений капітал	-	-	30,0	20,4	-	-	
Інший додатковий капітал	19,3	27,1	3,8	2,6	22,3	18,9	
Нерозподілений прибуток (збиток)	1,9	2,4	56,6	70,4	72,4	77,0	
Неоплачений капітал	-	-	-	-	-	-	
Вилучений капітал	-	-	-	-	-	-	
РАЗОМ	100	100	100	100	100	100	

З наведених даних слід відзначити, що значну питому вагу в структурі власного капіталу досліджуваних підприємств займає нерозподілений прибуток: 70,4% у Фермерському господарстві «Колос» та 77,0% у Товариства з додатковою відповідальністю «Маяк» і лише 2,4% у Державного насінницького сільськогосподарського підприємства «Вирівське». Лише в ДНСП «Вирівське» статутний капітал становить більше двох третин (66,6% у 2012 році.) в решти ж підприємств цей показник

знаходиться в межах 10%. Частка резервного капіталу в структурі є найбільша в ДНСП «Вирівське», що становить 4,5% в 2011 році та 4,1% в 2012 році. Інший додатковий капітал має найменший показник у ФГ «Колос» 3,8% у 2011 році та 2,6% у 2012 році, тоді як в ДНСП «Вирівське» та ТДВ «Маяк» його частка займає близько 25%.

На зміну в капіталі мають вплив багато факторів, такі як: отримання чистого прибутку, розподіл прибутку, переоцінка необоротних активів, внески учасників, вилучення капіталу, та інші події що безпосередньо впливають на збільшення або зменшення власних коштів підприємства. Специфіка формування майна сільськогосподарських кооперативів зумовлюють необхідність обліку їх власності у вигляді пайового капіталу. Пайовим капіталом визнається сукупність грошових коштів фізичних і юридичних осіб добровільно розміщених у підприємстві для здійснення його господарсько-фінансової діяльності.

Головними проблемами, які чітко не визначені в Законі України “Про сільськогосподарську кооперацію”, є проблеми формування пайового капіталу та повернення паїв членам та асоційованим членам кооперативів. Пайовий капітал становить суму пайових внесків членів кооперативів, що передбачена засновницькими документами. В п.21.4 вищезазначеного Закону говориться, що “розміри пайових внесків до кооперативу встановлюються в рівних частинах і (або) пропорційно очікуваній участі члена кооперативу в його господарській діяльності”. Принцип пропорційності при визначенні розміру пайових внесків - головний, що обумовлено особливостями пайових відносин у кооперативах:

- паї кожного члена кооперативу пов’язані з користуванням послугами свого підприємства;
- паї не можуть вільно переходити від однієї особи до іншої;
- може бути передбачена персональна матеріальна відповідальність членів кооперативу за борги підприємства у випадку його ліквідації. [5]

Висновки. Отже, власний капітал – це сукупність власних фінансових ресурсів підприємства, відображена в

першому розділі пасиву бухгалтерського балансу. Власні фінансові ресурси для кожного підприємства є тією життєво потрібною частиною, без якої неможлива ні робота, ні подальше існування підприємства.

Процеси, що пов'язані з вдосконаленням системи управління капіталом підприємства, зокрема його формування та використання, набувають особливого значення, оскільки створення та розвиток необхідної фінансової ресурсної бази є важливою умовою сталого економічного зростання.

Таким чином ми узагальнили підходи до визначення та класифікації власного капіталу розглянули специфічні особливості елементів власного капіталу залежно від організаційно-правової форми підприємства проаналізували структуру власного капіталу сільськогосподарських підприємств різних організаційно-правових форм господарювання і форм власності Сумської області.

SUMMARY

The authors analyze the category of «property asset». In the article certainly basic concepts, composition and sources of property asset, as a basic financial source of functioning of enterprise. Definitely main divest about accounts 4 class. Was explored structure the proper capital of agricultural enterprises.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. "ЗІК" щотижневий науковий вісник. – К. : Вид-во "Логос". – 2009. – № 3(269). – С. 15-20.
2. Бернстайн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практики и интерпретация: пер. сангл. / Научн. ред. перевода чл.-корр. РАН И. И. Елисеев. Гл. редактор серии проф. Я. В. Соколов / Л. А. Бернстайн. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.)
3. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азриляна. – М. : Институт новой экономики, 1998. – 864 с.

4. Бухгалтерський управлінський облік : підручник / Ф. Ф. Бутинець, Т. В. Давидюк,
5. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію”
6. Канурна З. Ф., Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП "Рута", 2005. – 480 с.
7. Леончикова В.А.«Економічна сутність власного капіталу» Вісник СНАУСерія: Фінанси і кредит Вип.2 2005 : наук-методолог. журнал СНАУ 2005. с.388-390.
8. МарковичВ.М. Функціонування підприємницького капіталу // Вісник НБУ. – 2001. – № 5. – С. 7-15.
9. Морозова М.С. Формування та використання резервного капіталу акціонерного товариства. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64458.doc.htm
10. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>